

Dato 1.12.2020

Innspill til nasjonal plan for bærekraftsmålene

Abelia er foreningen for kunnskaps- og teknologibedrifter i NHO. Vi organiserer 2.400 virksomheter med ca. 50.000 årsverk. Vår visjon er "drivkraft for kunnskapssamfunnet". Abelia har medlemmer innen blant annet IKT, rådgivning, utdanning, forskning, ideell sektor og kreative virksomheter.

Vi takker for muligheten til å gi innspill til ny handlingsplan for bærekraftsmålene i Norge.

FNs 17 bærekraftsmål peker ut retningen både for næringsutvikling og for bedre samfunnsløsninger. For å møte utfordringene kreves ny kunnskap og innovasjon i hele samfunnet. Vår evne til å løse disse utfordringene blir avgjørende for vår fremtid som konkurransedyktig kunnskapsnasjon og vår velferd. Næringslivet vil være den sentrale drivkraften for dette, men er avhengig av et tett samarbeid med akademia og det offentlige for å lykkes.

Vårt innspill tar utgangspunkt i å besvare de konkrete spørsmålene som departementet har vektlagt at det ønskes innspill til.

Målgruppe og mål:

Hvem bør handlingsplanen rette seg mot og hva skal oppnås?

Som et ressurssterkt og velorganisert lite land har Norge alle muligheter til å lykkes og være et foregangsland på bærekraft. Vi har en kompetent og høyt utdannet befolkning, teknologimiljøer i verdenstoppen, og en stat som kan legge til rette for og initiere nytenkning og innovasjon.

I en fersk rapport peker Riksrevisjonen likevel på at Norge henger etter i omstillings- og bærekraftsarbeidet og at vi er på etterskudd med gjennomføringen av arbeidet med FNs bærekraftsmål. Det har manglet koordinering, planlegging og kartlegging av status. Det er nå viktig å sette kraft og retning bak dette arbeidet.

Men for å lykkes må vi tenke og jobbe annerledes. Radikalt annerledes. Den viktigste oppgaven med handlingsplanen blir dermed å skissere hvordan vi nå må skape retning og kraft i samspillet mellom regjeringen, kunnskapsmiljøene, bedriftene, det offentlige og ideelle organisasjoner. Vi må både løse bærekraftsmålene, og sikre at Norge og norsk næringsliv har tilstrekkelig økonomisk vekst til å sikre den levestandarden og det velferdssamfunnet innbyggerne kommer til å forvente i årene som kommer.

Næringslivet spiller dermed en nøkkelrolle for å lykkes med bærekraftsmålene. Vi må omstille produksjonen av varer og tjenester fra en modell der produksjon skaper utslipp og ressursforbruk, til en modell der vekst og økonomisk velstand i størst mulig grad frikobles fra utslipp og ressursforbruk. Dette kan bare skje, dersom vi sikrer et godt samspill mellom politikk, næringsliv og endring i forbrukernes adferdsmønstre. Klarer vi å mobilisere næringslivet svarer det også på en annen stor utfordring Norge står overfor. Vi må skape nye jobber og utvikle nye bærekraftige og konkurransedyktige næringer som kan ta økte markedsandeler i internasjonale markeder. NHOs Veikart for fremtidens næringsliv peker på en rekke slike muligheter.

Frivillig sektor er en viktig innovativ kraft både i Norge og internasjonalt. Sektoren sysselsetter og engasjerer svært mange mennesker med mange forskjellige sosiale bakgrunner, evner og ideer. Sektoren vil spille en viktig rolle i bærekraftsarbeidet gjennom sosial inkludering og nytenkning. Bærekraftsmålene har en betydelig sosial profil, og det er svært viktig at frivillig sektors rolle anerkjennes og videreutvikles.

Handlingsplanen bør tydelig erkjenne at selv om bærekraftsmålene må nås også i Norge, kan de ikke nås av Norge alene. Vi er en liten åpen økonomi, og er helt avhengig av endringer i globale produksjons- og forretningsmodeller for å få ned ressursbruk og utslipp. Tett samarbeid med EU er helt nødvendig for at politiske vedtak i Norge skal få virkelig virkning.

Evnen til koordinering og samspill i Norge er en vesentlig utfordring, som nevnt ovenfor. Sektorprinsippet veier tungt i norsk politikk. Det har sine styrker og sine svakheter. Det vi kan være helt sikre på, er imidlertid at bærekraftsmålene krever koordinering på tvers av gamle sektorinndelinger og myndighetsstrukturer. Det er ikke nok med sektorvise planer og tiltak, når man skal løse problemer som utfordrer hele det politiske systemet.

Handlingsplanen bør derfor i første rekke rettes både mot politisk nivå og forvaltningen, og særlig mot de som legger rammene for at ulike innovasjonsmiljøer kan bidra til å nå bærekraftsmålene. Vi når heller ikke de nasjonale målene uten velfungerende samspill mellom politikk, akademia og næringsliv.

Vel så viktig er det at handlingsplanen blir førende for andre viktige prosesser som pågår fra regjeringens side. Eksempler er oppfølging av stortingsmelding om innovasjon i offentlig sektor, nasjonal strategi for sirkulær økonomi, stortingsmelding om datadreven økonomi, gjennomgang av det næringsrettede virkemiddelapparatet og tiltakene for å kommersialisere mer fra offentlig finansiert forskning og ny handlingsplan for offentlige innkjøp. Den langsiktige planen for gjenoppbygging etter korona må også stimulere til utvikling og bruk av ny teknologi, og til omstilling til et samfunn med lavere utslipp, høyere ressurseffektivitet og mer sirkulære verdikjeder.

Innretning:

Hvordan legge opp selve dokumentet for at det skal bli et nyttig verktøy for næringsliv, sivilsamfunn, akademia og offentlig sektor?

Stortingsmeldinger, proposisjoner og handlingsplaner har litt for ofte en tradisjonell utforming, der den sektoriserede staten preger både utarbeidelse, valg av tiltak og oppfølging etter politiske vedtak er fattet. Ulempene med dette er at prosesser som krever samordning på tvers av sektorer enten stopper opp, eller blir prisgitt interessen hos de minst ambisiøse sektormyndighetene. Regjeringens stortingsmelding om helsenæringen er et trist eksempel på hvordan en meget god politisk ambisjon, synes å bli utvannet av et uinteressert byråkrati.

Når målet er å få til noe radikalt annerledes bør derfor også selve planprosessen bære preg av det. For å løse bærekraftsutfordringene må både regjeringen og samfunnet som helhet jobbe annerledes. Vi må bygge ned hindrene som ligger i sektortenkningen og legge bedre til rette for helhetstenkning. Samordningen på tvers av departementene må gjøres bedre enn før, og her vil Abelia anbefale at regjeringen tar lærdom av arbeidet med korona-krisen; her har alle sektorer dratt i samme retning på en helt annen måte enn det som er vanlig i norsk politikk. Krisens positive sidevirkning må gis varig virkning også i departementsfellesskapet.

Vi håper derfor at denne planen kan demonstrere systemtilnærming i praksis, ved å etablere samhandling rundt de utfordringer som skal løses, og mellom alle aktørene som involvert. Systemisk tilnærming kan bidra til å skape forståelse både for hva som skal til, og hvordan vi må omstille oss. Dette kan fremskynde omstillingen og skape bedre samhold og forpliktelse rundt de mål som skal oppnås.

I tillegg til å konkretisere regjeringens og statens egen innsats, bør handlingsplanen ha som mål å være en verktøykasse for hvordan andre deler av offentlig sektor, næringslivet og sivilsamfunnet kan arbeide for å oppnå bærekraftsmålene. Planen må være kortfattet, gjerne utvikles på en digital plattform, der en benytter lenker til relevante virkemidler og gode eksempler på beste praksis. Planen bør kunne brukes som del av ulike aktørers strategiprosesser, og det bør være et mål at deler av planen kan benyttes i undervisning og formidling slik at kunnskapen om tiltakene spres og forankres.

Problembeskrivelse:

Hvilke utfordringer står i veien for å nå bærekraftsmålene i Norge innen 2030? Hvilke dilemmaer møter vi, og hvordan skal vi løse disse dilemmaene?

Det mangler ikke gode intensjoner og ambisiøse fremtidsplaner knyttet til bærekraft, men det gjøres for lite og det jobbes for sakte. Effekten av mange enkelttiltak er gjerne små, skrittvis løøsninger. Det er flere årsaker til dette.

- Mangel på felles visjoner og nasjonalt samhold på veien mot et bærekraftig samfunn
- Utilstrekkelige koplinger mellom forskning, næringsliv og myndigheter
- Manglende kompetanse innenfor systemisk metode som verktøy for omstilling av næringslivet og institusjonelle rammeverk
- Risikoaversjon i offentlig sektor
- Manglende kompetanse rundt nye bærekraftige strategier som f.eks. nye forretningsmodeller og sirkulære verdikjeder.

Et stadig dilemma er at vi i realiteten vet hva som må til, men vegrer oss for å ta nødvendige grep. Det gjelder i næringslivet så vel som i offentlig sektor. Vi vet for eksempel at en mer sirkulær og ressurseffektiv økonomi både vil være lønnsomt og bærekraftig. Men til tross for det store potensialet har dette så langt bare hatt begrenset rolle i politikken til ulike regjeringer.

I tillegg må vi kanskje erkjenne at mange av de regulatoriske grepene som trengs for å etablere en sirkulær økonomi ikke kan tas av Norge, men må gjennomføres på overnasjonalt nivå, for å få en reell virkning. Dette bør drøftes, ikke som et spørsmål om for eller imot EU/EØS, men med sikte på å kartlegge hvilke reelle økonomiske og politiske begrensninger som ligger på mulighetene til å gjøre reelle markedsendringer gjennom politiske vedtak i et enkelt land med bare 5 millioner innbyggere. En slik drøfting kan også åpne opp for en klargjøring av hva det er mest fornuftig å bruke politisk kraft på i Norge, i bærekraftsarbeidet. På noen områder har Norge fortrinn som må utnyttes, men det krever koordinert politisk innsats å sikre at disse mulighetene utnyttes, samtidig som vi må samspille optimalt med EU og andre.

Missions og systeminnovasjon som metode

Bærekraftsmålene henger sammen, og mange av målene er sterkt avhengige av hverandre. Utfordringene er derfor både komplekse og vanskelige, noen ganger umulige, å bryte ned i stadig mindre delmål som en individuell aktør har evnen eller ansvaret for å løse.

For å nå de overordnede målene er vi nødt til å skalere opp fra enkelttiltak til å endre systemer og rammeverk for hvordan vi opererer, innoverer og skaper konkurransekraft. Vi trenger derfor prosesser og finansiering som bidrar til systeminnovasjon, altså innovasjoner som kan forandre alt fra samfunnsområder til hele næringer.

I EU er missions identifisert som et verktøy for å samle krefter og sette retning for innovasjonsarbeidet. En missionsorientert arbeidsmetode med klare prosesser tar sikte på systemendring. Aktører fra forskjellige sektorer, bransjer og fagområder samles rundt dristige, inspirerende og målbare mål.

Utfordringene krever at vi i større grad må jobbe i det man gjerne omtaler som 'økosystemer'. Dette innebærer en større grad av privat/offentlig-samarbeid og at løsninger eies på tvers av etablerte organisasjoner og grenser. Når myndighetene nå igangsetter tiltak for å fremme bærekraft er det viktig at man klarer å frigjøre seg fra tradisjonelle tankesett rundt eksisterende silobaserte virkemidler, slik at nåværende barrierer ikke fortsetter å hemme utvikling av nye løsninger. Systemisk tilnærming er avgjørende for å omstille både tradisjonelle og eksisterende næringer, men også for å generere nye potensielle eksportnæringer for Norge. Dette krever nytenking og innovasjon i alle forvaltningssystem, og er noe som må adresseres særskilt i bærekraftsplanen.

Staten og det offentlige som pådriver og utviklingspartner

For å lykkes må vi også utvikle offentlig sektors pådriverrolle. Større offentlige beslutninger og strategier må vurderes opp mot hvilken effekt de vil ha på bærekraftsmålene.

Stortingsmelding 30 (2019-2020) "En innovativ offentlig sektor" presenterte tre gode prinsipper for å lykkes med å skape en agil og innovativ offentlig sektor.

- Politikere og offentlige myndigheter må gi handlingsrom og insentiver til å innovere.
- Ledere må utvikle kultur og kompetanse for innovasjon, der man har mot til å tenke nytt og lærer av feil og suksesser.
- Offentlige virksomheter må søke nye former for samarbeid.

Offentlige anskaffelser er et hittil lite utnyttet verktøy for realisering av bærekraftsmålene. Diskusjonen om bruk av det offentliges innkjøpsaktivitet som politisk katalysator for endring, har i for stor grad handlet om regelverksutforming og anskaffelsesreglenes formål. Dette er viktig, men på ingen måte det som skaper reell endring. Det viktige for bærekraftsarbeidet er at de kjøper innovative varer og tjenester, og ikke hvordan de gjennomfører valget mellom konkurrerende leverandører.

Det offentlige kjøper varer og tjenester for 5-600 milliarder årlig. Potensialet for å gjøre innovative offentlige anskaffelser til landets viktigste innovasjonsmotor er betydelig. Hva det offentlige kjøper, og hvordan innkjøpene gjennomføres, vil være en avgjørende brikke i den omstillingen bærekraftsarbeidet avhenger av.

Gjennom tilgang til krevende kunder, får bedrifter de nødvendige referansene for neste kunde. Både for eksisterende næringsliv, men også for oppstartsselskap er den første krevende kunden helt avgjørende for videre vekst. Stat og kommune må opptre som en krevende kunde som utfordrer

næringslivet og legge til rette for at det tilbys bærekraftige og sirkulære løsninger, og at det settes sosiale og miljømessige krav i utlysningen.

Vi må ha en offentlig sektor som skaper gode rammeverk og som også er rigget for dynamiske innovasjonsprosesser. For å kunne være i forkant bør det iverksettes egne initiativ for proaktiv politikktutvikling gjennom for eksempel regulatoriske sandkasser på utvalgte temaområder.

På digitaliseringssiden har staten og det offentlige en formidabel rolle å spille når det gjelder å utvikle foroverlent politikk som sikrer at teknologi og digitalisering kan skape bærekraftige løsninger. Det handler bl.a. om at politikken må sørge for at offentlige data er åpne og tilgjengelig i standardiserte formater, og at det stimuleres til datadeling på tvers av sektorer og bransjer. Det må legges bedre til rette for god dataflyt mellom ulike offentlige etater – for både persondata og annen type data. For å lykkes med dette vil også tilgangen på åpne APIer være avgjørende. Men også gjennom sin tjenesteproduksjon kan det offentlige være pådriver for teknologi og bærekraft.

Styrke Norges innovative økosystem

Næringslivet forholder seg til de strukturer som settes av staten. Endres disse, endrer det også rammebetingelsene for næringslivets bidrag til å nå bærekraftsmålene. Vedtar man riktige rammebetingelser, får vi fortgang i arbeidet for å nå målene.

Om forskning, innovasjon og næringsliv skal kunne levere på samfunnets behov for bærekraftig omstilling, må de statlige ressursene i enda større grad rigges deretter. Dagens statlige virkemidler er i stor grad fundamentert på historiske måter å samarbeide på. Dagens virkemiddelapparat er i stor grad orientert mot enkeltprosjekter og enkeltaktører. Selv større prosjektvirkemidler som f.eks. SFler og NCEer må, i denne sammenhengen, sies å være sektor-orientert og med det relativt «smale» i sin tematiske innretning. Utviklingsprosjektene innenfor disse vil da være rettet inn mot mindre deler av verdikjeden. Dette betyr at det er få, eller ingen, aktører som i realiteten tar ansvaret for helheten i hvordan en næring bidrar i oppfyllelsen av bærekraftsmålene, eller bidrar til å løse andre samfunnsutfordringer. Dette er for øvrig samme utfordring som vi kjenner igjen fra den alminnelige næringspolitikken. Vi etterlyser partnerskap mellom politikk og næringsliv, for å sikre vekst i privat sektor samtidig som næringslivets bidrag til å oppfylle bærekraftsmålene utnyttes til fulle.

Klyngene bør få en tydelig definert rolle

En måte å få til en større grad av samarbeid på tvers av verdikjeder, kan være å gi klyngene sentrale oppgaver i implementeringen av bærekraftsmålene. Klyngene øker innovasjons- og omstillingstakten for eksempel innen områder som helse, hydrogen og havvind gjennom å bidra til samhandling på tvers av etablert næringsliv, oppstartsbedrifter, academia og offentlig sektor. En stor andel av klyngene er også vant til en mer missionsorientert arbeidsmetode gjennom samarbeid med klynger og innovative næringsmiljø i Europa.

Kommersialisering fra forskning og tilgang på kapital

Mange av svarene på de store globale utfordringene innenfor bærekraft vil ligge i helt nye løsninger som enda ikke er tenkt ut og mange av disse løsningene vil skje med utspring i forskningsbasert innovasjon. F.eks. OECD har påpekt at Norge får for lite ut av forskningen slik at den kommer samfunnet til gode i form av nye forretningsideer, bedrifter og arbeidsplasser.

Handlingsplanen må også inkludere universiteter, forskningsinstitusjoner og teknologioverføringskontorer (TTO'er). Norge kan også skape ny vekst gjennom ny teknologi, ved å gi forskere og academia insentiver til å jobbe mer med innovasjon. For å få det til må vi sikre TTO'ene gode rammebetingelser for kommersialisering av FoU.

Videre er det viktig at virkemiddelapparatet tilrettelegger for at det blir attraktivt å investere i bærekraftige løsninger og oppstartsselskaper, tilsvarende er offentlige investeringsfond som Nysnø viktig.

Det næringsrettede virkemiddelapparatet må bygge oppunder bærekraftsmålene

Som nevnt tidligere, mener vi at det er avgjørende at arbeidet med handlingsplanen sees i sammenheng med andre pågående initiativ fra regjeringens side. Det er særlig relevant at det kobles tett opp mot gjennomgangen av det næringsrettede virkemiddelapparatet. Virkemiddelapparatet må:

- Målrettes mot å løse samfunnsutfordringer
- Designes for å bidra til grønn omstilling.
- Struktureres rundt "missions" etter modell fra EU
- Rigges slik at hver funksjon/aktør har en klar rolle i forhold til helheten virkemiddelapparatet skal levere, og sikre eierskap og kunnskapsdeling mellom de ulike aktørene.
- Ha tydelige og målbare målsetninger som svarer ut behov for grønn omstilling.
- Utvikles med indikatorer for å måle at resultatet av investeringene står i forhold til mål.
- Forsterkes med samspillsvirkemidler for klynger og virkemidler for systemisk og transformativ innovasjon
- Innrettes mot å få frem forskningsbaserte oppstartsbedrifter
- Bidra til økt tilgang på kapital i et selskaps idé- og tidlige vekstfase

Ved å se strategier, bevilgninger og støtteordninger i sammenheng oppnås en synergi som gjør det mulig å ta ut mer grønn og bærekraftig omstilling av hver skattekrone som går inn. For å få dette til, må det etableres en form for koordinering i sentralforvaltningen som sikrer at slike systemiske samarbeidsprosjekter får retning og fremdrift, at det skjer optimal kunnskapsdeling, og at sektorpolitiske uenigheter ikke får lov til å undergrave måloppnåelsen.

Koble Norge tettere på internasjonale prosesser

Norge har en liten og åpen økonomi som er avhengig av gode handelsrelasjoner med andre land. Norges andel av verdens samlede verdiskaping er liten, og den mest grensesprengende forskningen og innovasjonen skjer utenfor Norges landegrensener. Forskning og innovasjon i Norge forutsetter tette bånd til både fagmiljøer og handelspartnere i andre land.

I en verdensorden som er mer ustabil enn på lenge er det viktig at Norge søker utover landegrensene for å bygge sterke bånd. Store samfunnsutfordringer må løses internasjonalt. Skal Norge kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen må vi være et attraktivt land å samarbeide med, og dette gjelder særlig overfor Norges viktigste handelspartnere.

Skal vi nå bærekraftsmålene er det derfor særlig viktig at vi kobler oss tett på arbeidet som foregår i EU. Regjeringen har forpliktet seg til å delta i europeiske rammeprogrammer som Horisont Europa, Digital Europe Programme, Erasmus + og COSME. Alle disse vil være avgjørende for å sikre at norske kunnskapsmiljøer kan søke på og delta i forsknings- og innovasjonsprosjekter som er i front internasjonalt. Det gir også de samme miljøene en uvurderlig mulighet for å bygge nettverk med de

viktigste miljøene. Svært viktig vil også arbeidet som springer ut av European Green Deal være for Norge, herunder industripakkene, sirkulærpakkene og EUs nye taksonomi for bærekraftige grønne investeringer.

Kompetanse og mobilisering

Det er liten tvil om at de utfordringene vi står overfor krever kompetansebygging, på nær alle nivåer og sektorer i samfunnet. Handlingsplanen bør adressere dette behovet og identifisere målrettede tiltak.

Det handler slik Abelia ser det om kunnskapsutvikling både i form av målrettet forskning, og om å stimulere til livslang læring i hele den norske arbeidsstyrken. Det siste er særlig viktig for å bidra til å omstille norsk økonomi fra en ressursbasert, til en stadig mer kunnskapsbasert økonomi.

Opplæring for bærekraftig utvikling må gjennomsyre alle læreplaner i skolen, og bør ikke utgjøre et enkelt fag. Det bør gjøres en kartlegging av hvordan faginnholdet i høyere utdanning ivaretar bærekraftsmålene. Satsning på flere IKT-studieplasser må prioritere spisskompetanse på kunstig intelligens, stordata, tingenes internett og autonome systemer.

Innovasjon og teknologiutvikling er avgjørende for å frakoble utslipp av klimagasser fra økonomisk vekst. Vi må derfor tilrettelegge for forskning og utvikling av muliggjørende teknologier. Vi må sørge for at vi har et regelverk som i liten grad er til hinder for, eller unødvendig beskytter utdaterte løsninger.

Måling/rapportering:

Hvordan kan handlingsplanen bidra til bedre måling og rapportering?

Det er behov for gode indikatorer for bærekraft og for oppfølging av initiativ. Næringslivet merker allerede at det stilles langt strengere krav både fra myndigheter og kunder til at både produkt og produksjonsprosess skal bidra til bærekraft. Også investorer og kapitalmarkeder er i rask endring. På få år har etterspørselen etter bærekraftige investeringsobjekter økt eksponentielt i verden, og alt fra pensjonsfond, til private formuer krever nå at kapitalen som investeres går til bærekraftige prosjekter. Mer enn 80 prosent av venturekapital-selskapene i Norge har nå bærekraftsmål som resultatindikatorer. Det pågår derfor en rivende utvikling ute i markedet om hva og hvordan det bør rapporteres på klima- og miljø.

Det er viktig at krav og målekriterier i størst mulig grad baseres på internasjonale standarder, slik at næringslivets løsninger får et internasjonalt marked og at det ikke etableres særnorske standarder.

Norge bør i krav som stilles og ved måling og rapportering alltid foretrekke internasjonale standarder. Dette vil både gjelde for næringslivet og for samfunnet for øvrig (kommunalt og nasjonalt nivå). Internasjonal sertifisering må gis større vektning ved offentlige anskaffelser enn nasjonale sertifiseringer slik at eksportbedrifter lykkes i hjemmemarkedet, samt at de ikke får ekstra kostnader med nasjonale krav.

FN jobber tett med ISO og IEC for å videreutvikle standarder slik at riktige krav stilles som bidrar til å oppnå bærekraftsmål. Objektive kriterier får man ved å vise til standarder og sertifisering av ledelsessystemer. Eksempler er kvalitet (ISO9001) og miljø (ISO 14001). I EU vil arbeidet med European Green Deal og det videre arbeidet med EUs taksonomi for grønne investeringer være svært viktig. Over 80 prosent av den norske eksporten går til EØS-land, og det er viktig å være påkoblet disse prosessene.

Med vennlig hilsen,

Øystein E. Søreide
Administrerende direktør